

MARY WOLLSTONECRAFT

Részletek *A nők jogaiért* című vitairatból¹

Mary Wollstonecraft Rousseau-ról

A civilizációs folyamat az európai népek nagy részénél csak félig-meddig ment végbe, sőt kérdéses, vajon az ártatlanság elvesztéséért cserében sikerült-e nekik bármiféle erényre szert tenniük, ami ellensúlyozná az idétlen tudatlanságot vagy azt nyomorúságot, amelyet a szabadságért elcserélt pompás szolgálógot elfedő téveszmék okoznak. A többiek fölé emelkedés fortélyai, a fényűző gazdagság utáni vágy, a gyönyörűség, melyet a hízlgő talpnyalók feletti befolyás ad és a rajongó önszeretet egyéb szövevényes, hitvány számításai úgy eluralkodtak az emberek nagy részének észjárásában, hogy sikerült a szabadság eszményéből jól használható vezérelvet csinálni egy álságos hazafiság fenntartásához. A rangokat és a címeket a legnagyobb tisztelet veszi körül, és a Szellem „elrejt parány fejét”² előlük, néhány kivételtől eltekintve mégis igen szerencsétlen egy-egy nemzet szempontjából, ha rang és cím nélküli nagy tehetséggel megáldott közemberek lépnek a színpadra. Mert jaj! Mennyi szenvedést okozott ezreknek egy-egy fondorlatos sehonnai kalandor becsvágya, hogy megszerezze magának a bíborosi kalapot s egyenrangúvá váljon a hercegekkel, vagy egyenesen a tiarát, hogy fölébük kerülhessen!

A nyomorúság, amely az örökletes címekből, vagyonokból és a monarchikus hagyományból származik valóban olyan mértéket öltött, hogy azok, akik mélyen átéltek a problémát, majdhogynem istenkáromlásra vetemedtek, ha a gondviselés jelenlétét igyekeznek bizonyítani a világban. Az embert vagy függetlenítik az isteni hatalomtól, mely megteremtette, vagy törvényszegő planétának képzelik, mely letért a pályájáról, hogy elragadja az ész mennyei tüzét, és az Ég, melynek bosszúja ott lebegett a finom lángnyelvben, mint Pandóra szelencéjébe zárva a sok vizsály, azzal büntette vakmerőségéért, hogy rászabadította a világra a rosszat.

Rousseau, akire nagy hatást tett a társadalmat átható nyomornak és ellenteteknek ez a magyarázata, s aki belefáradt, hogy fortélyos bolondokkal hada-

¹ Mary Wollstonecraft saját jegyzeteit dőlt betűvel jelöltem. A bibliai szövegeket a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága által készített és revideált fordításából idéztem (Kálvin János Kiadó, 2014) (A fordító jegyzete).

² John MILTON, *Elveszett Paradicsom* (IV. 46.), in John MILTON, *Válogatott versei*, ford. JÁNOSY István (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1978), 139.

kozzék, rákapott a magányra, s mivel optimista beállítottságú gondolkodó volt, rendkívül ékesszólóan kezdte bizonygatni, hogy az ember eredetileg magányos lény. Tisztelete Isten jósága iránt félrevezette, s úgy gondolta – van értelmes és érző ember, aki kételkedne benne? –, Isten csakis azért teremtett életet, hogy teret adjon a boldogságnak, a rosszat pedig történelmi jelenségnek, az ember művének tekintette. Nem vette észre, hogy Isten egyik attribútumát a másik kárára magasztalja fel, holott Isten tökéletességének bizonyításához mindkettő elengedhetetlen.³

Téves hipotézisre épített érvei a természetes állapot mellett meggyőzőek, de nem állják meg a helyüket. Nem állják meg a helyüket, mondom, mert azt állítani, hogy a természeti állapot előrébbvaló, mint a civilizáció annak lehetséges kiteljesedésével együtt, nem más, mint vád alá helyezni a Legfőbb Bölcsességet. És a paradox kijelentés, hogy minden helyes, amit Isten teremtett, s hogy a hiba annak a teremtménynek a műve, akit Isten alkotott tudván tudva, hogy mit alkot, nemcsak a filozófiai gondolkodást, de a kegyességet is sérti.⁴

Mikor a Legfőbb Bölcsesség, aki teremtett és idehelyezett minket, megsemmisítette a szép ideát, azt akarta, s ezért lehetővé is tette, hogy a szenvedélyek fejlesszék ki bennünk az észet, mert látta, hogy az eljövendő jó a jelenbeli rossz következménye. Vajon a tehetetlen teremtmény, akit Ő hívott elő a semmiből, el tudott volna szakadni a gondviselésétől az Ő hozzájárulása nélkül? Képes lett volna megismerni a jót azáltal, hogy a rosszat gyakorolja? Nem. Hogy tud valaki, aki buzgón hirdeti a halhatatlanságba vetett hitét, ilyen következtetlenül gondolkodni?⁵ Ha az emberiség örökre az állati szintű természeti állapotban maradt volna, amelyet még Rousseau varázsos tolla sem tud olyan állapotként leírni, mint amelyben egyetlen erény is meggyökerezhet, azt bizonyította volna – még ha az érzékek vezette, értelem nélküli vándornak eszébe sem juthatott ilyen gondolat –, hogy az ember csak arra született, hogy lefussa a távot az élet és a halál között, miközben valami célból egy ideig Isten kertjét ékesíti. Ezt nem lehet egykönnyen összeegyeztetni Isten attribútumaival.

³ Rousseau szerint a rossz történelmi produktum, Isten a jó abszolút forrása.

⁴ Az 1762-ben megjelent *Emil* című nevelési regény első mondata így szól: „Minden jó, mikor a dolgok Alkotója kezéből kikerül; minden megromlik az ember kezei között.” Jean Jacques ROUSSEAU, *Emil vagy a nevelésről*, ford. GYÖRY János (Budapest: Tankönyvkiadó, 1957), 11.

⁵ Már mint Rousseau. Vallási nézeteit az *Emil* IV. könyvében foglalja össze *A savoiai káplán hitvallása* címen.

Azonban ha az egész megkoronázásaként racionális embereket teremtett, akik az e célból beléjük plántált képességeiknél fogva egyre nagyobb tökéletességre tettek szert, ha maga a Jóság úgy gondolta, hogy egy olyan, az oktatlan állatnál magasabb rendű lényt teremt,⁶ aki eleve tud gondolkodni és fejlődni, miért kell kifejezetten átoknak tekinteni e felbecsülhetetlen ajándékot – mert ajándék volt! – minek köszönhetően teremtett természeténél fogva az ember ki tudott emelkedni a létezésnek abból az állapotból, amelyben az érzékelő barmok szintjén, gondtalanságban élt? Talán átoknak lehetne tekinteni, ha létezésünk kimerülne földi életünkben. Mert miért adott az élet kegyes forrása szenvedélyeket, képességet a gondolkodásra? Csak azért, hogy napjaink keserűségben teljenek és a méltóság téves eszméjével ösztönözzön bennünket? Miért vezetné az embert az önszeretettől a magasztos érzésekig, melyeket az Ő bölcsességének és jóságának a felismerése ébreszt szívében, ha ezek a saját természetéből fakadó magasztos érzések⁷ nem hatnának rá, nem tökéletesítenék, és nem tennék képessé rá, hogy a boldogságnak egy istenibb állapotába jusson? Minthogy szilárd meggyőződése, hogy nincs olyan rossz a világban, ami nem Isten terve szerint megy végbe, hitemet Isten tökéletességére építem.

Rousseau azon fáradozik, hogy bebizonyítsa, valaha minden jó volt, szerzők tömege azt állítja, hogy jelenleg minden jó, én viszont azt, hogy minden jó lesz.

Kiindulópontjához híven, Rousseau a természeti állapról adott értelmezése szerint dicsőíti a barbárság korát, és Fabricius árnyát megidézve megfeledezik róla, hogy miközben meghódították a világot, a rómaiaknak soha még csak eszébe sem jutott, hogy szabadságukat szilárd alapokra helyezzék, vagy

⁶ MW: *Az anatómusok véleményével ellentétben, akik analógia alapján a fogak, a gyomor és a belek kialakulása szerint ítélik meg a kérdést, Rousseau tagadja, hogy az ember húsevő állat lenne. És a rendszeralkotás vágyától hajtván elfordul a természettől, és kétségbe vonja, hogy az ember társas állat lenne, bár a csecsemőkor hosszas tehetetlensége bizonyítani látszik, hogy az ember nagyon is rá van utalva, hogy párosodjon, s ez az első lépés a csordaalkotás felé.*

⁷ MW: *Mit mondanál egy órászmesternek, akinél egy órát rendeltél, amely egyszerűen a nap óráit mutatja. Ő azonban, hogy ügyességét kipróbálja, kerekeket stb. illesztett a szerkezetbe, hogy ütőműves órát készítsen, s ezzel megzavarta volna az egyszerű szerkezetet. Ezek után ő azzal védekezett volna, hogy ha te nem érintettél volna meg egy rugót, észre se vetted volna a dolgot, ő meg szórakozásból elvégzett volna egy kísérletet, anélkül, hogy neked bármi kárt okozott volna? Vajon nem mondanád-e jogosan neki, hogy ha ő nem illesztette volna be a szerkezetbe azokat a szükségtelen kerekeket és rugókat, te véletlenül nem érintetted volna meg a rugót?*

hogy igyekezzenek elterjeszteni az erények iránti tiszteletet.⁸ Hogy alátámassza rendszerét, Rousseau a lángész minden megnyilvánulását kártékonynak ítéli, és miután a vademberi erényeket felmagasztalja, félistenként írja le az embertelen, brutális spártaiakat, akik az igazságosságot és a hálát meggyalázva hidegvérrel feláldozták a rabszolgákat, akik igazi hősiességet tanúsítva megmentették elnyomóikat.⁹

Miután megundorodott a mesterkélt érintkezési módtól és az álerkölsöktől, ahelyett, hogy gondosan megrostálta volna a búzát, Genf polgára¹⁰ kidobta az ocsúval együtt a magot is. Ahelyett, hogy lett volna türelme megvizsgálni, vajon mindaz a rossz, amelyetől szenvedélyes lelke felháborodva elfordult, a civilizáció következménye-e vagy a barbárság maradványa. Láttá, hogy a bűn megtapossa az erényt, és a valóság helyét a jóság látszata foglalja el, látta, ahogy a hatalom megtöri és aljas célokra használja fel a tehetséget, de soha nem jutott eszébe, hogy a mérhetetlen baj okát visszavezesse az önkényuralomra, a kitüntetett pozícióra érdemesítő szellemi képességekkel ellentétes örökletes kiváltságokra. Nem vette észre, hogy a királyi hatalom néhány nemzedék múltán a nemes törzsbe gyengeelméjűséget olt, és csalátkeivel ezeket csábít semmittevésre és kicsapongásra.

A királyság természetének hitványságát semmi nem bizonyítja jobban, mint a temérdek bűn, amely e legfőbb méltósághoz vezet. Alávaló intrikák, elfajzott bűnök, és a természetellenes eltévelyedések végtelen sora jelzi az utat, amely e megkülönböztetett magasságba visz. S mégis millióan meghunyászkodva hagyják, hogy eme kapzsi ragadozók utódainak degenerált teste nyugodtan üljön a vérrel beszennyezett trónuson.¹¹

Pestises miazma lebeg minden bizonnyal egy olyan társadalom felett, amelyben a legfőbb hatalom képviselője csak azt tanulta meg, hogy újabb és

⁸ Rousseau a dijoni akadémia pályázatára írt *Értekezés a tudományokról és a művészetekről* című tanulmányában (1750) elképzei, hogyan reagált volna a római civilizációnak az ő halálát követő időszakában elért eredményeire a római hadvezér, Gaius Fabricius (Kr. e. 3. század), ha feltámadt volna.

⁹ Spárta az Athén elleni háborúban azt ígérte a rabszolgáknak, hogy felszabadít mindenkit, aki kitünteti magát a harcban, az ütközet után azonban lemészárolták őket, arra hivatkozva, hogy ők lettek volna leginkább hajlamosak a lázadásra.

¹⁰ Rousseau gyakran ezzel a kifejezéssel jelölte önmagát írásainak címodalán, hogy hangsúlyozza egy szabad köztársaságból való származását.

¹¹ MW: *Lehet elképzelni súlyosabb megsértését az emberi jogoknak, mint a francia lit de justice, amelyen egy gyermeket tettek meg a gyűlöletes Dubois eszközéül?*

A *lit de justice* a parlament és az uralkodó közös ülése volt a politikai programra vonatkozó javaslatok megvitatására. Wollstonecraft Guillaume Dubois (1656–1723) kardinálisra céloz, aki a XV. Lajos kiskorúsága idején régensként működő Fülöp orléans-i herceg nevelője volt.

újabb bűnöket eszeljen ki, valamint hogy észben tudja tartani egy sor gyermeteg ceremónia menetét. Az embereknek sose jön meg az eszük? Sose tanulják meg, hogy ne várják, hogy szőlőt szedhessenek a túskebokorról, vagy fügét a bogáncskóróról?¹² [...]

A nőnevelés kérdésében elsősorban Rousseau-ra utalnék. Rousseau Zsófiáról alkotott portréja kétségtelenül elbájoló, de véleményem szerint kifejezetten természetellenes.¹³ Alakjának nem a kidolgozását akarom bírálni, hanem a megalapozását, az elveket, amelyek szerint Zsófia nevelődik. Őszintén csodálom e nagyszerű író szellemét, akinek a véleményét a későbbiekben gyakran lesz alkalmam idézni, de sokszor veszi át felháborodás a csodálat helyét, és a sértett erény szigorú rosszallása letörli arcomról az elégedett mosolyt, amelyet ékesszóló mondatai váltanak ki, amikor csodás álmódoszásait olvasom.¹⁴ Vajon ez ugyanaz az ember, aki az erény utáni heves vágyában minden békebeli művészetet száműzne, s egyenesen a spártaiak zord világába vinne vissza bennünket? Ez ugyanaz az ember, aki gyönyörűséggel beszél a szenvedélyek épületes harcáról, a jóakarát győzedelmeskedéséről és a kiszabadult, izzó lélek merész szárnyalásáról? Mennyire lefokozza ezeket a magas röptű érzelmeket, amikor kis kedvence csinos lábacsájáról és bájos modoráról beszél! Azonban egyelőre elhalasztom a témát, s ahelyett, hogy keményen megdorgálnám a túlhajtott érzékenység ködbe vesző ömlengéseiért, most csak annyit mondanék, hogy biztos vagyok benne, hogy bárki, aki jóindulattal nézi a társadalmat, sokszor nyugtázta nagy meglepéssel, hogy van olyan tartózkodás, kölcsönös szeretet, amelyet nem puffaszt fennkölt érzelem, nem erősít a közös intellektuális érdeklődésben való összekapcsolódás. A hétköznapi családi események elég témát szolgáltatnak a vidám beszélgetéshez, és az ártatlan ölelés megkönnyíti az egész napos fáradozást, ami túl sok töprengést vagy megerőltető gondolkodást nem igényel. Nem váltanak-e ki gyengédséget inkább, mint tiszteletet a mérsékletes boldogság ezen jelenetei? – olyasfajta érzést, mint amit hancúrozó gyermekek vagy játszadozó állatok láttán érzünk.¹⁵ Míg a

¹² Mt 7,16.

¹³ Az *Emil* című regény V. fejezetében (*Zsófia vagy a nő*) Rousseau a nőnevelésről fejti ki véleményét. Emilnek, az ideálisan nevelt férfinak Zsófia lesz az ideálisan nevelt felesége.

¹⁴ Jean-Jacques ROUSSEAU, *Les Réveries du promeneur solitaire* (Genève, 1782).

¹⁵ MW: *Ebhez hasonló érzéseket vált ki belőlem Milton tetszetős leírása a paradicsombeli boldog állapotokról, de ahelyett, hogy irigyelném a vonzó párt, fenségesebb tárgyakat keresve öntudatos méltósággal vagy sátáni gőggel a pokol képeihez fordulok. Ugyanígy amikor a művészet valamely nemes alkotását szemléltem, a rendben, amelyet csodálok, mindig az Istenség emanációját keresem, míg a széditő magasból le nem ereszkedem, s azon nem kapom magam, hogy a minden embernek megadatott látnivalók legnemesebbikének szemléletében vagyok elmerülve. Mert a képzelet, a szenvedélyeken és elégedetlenségen túlemelkedve, a sors számkivetettjét gyorsan egy magányos zugba röpíti.*

szenvedő érdem nemes küzdelmének szemlélete csodálatot kelt, s gondolkodásunkat abba a magasságba emeli, ahol az érzelem átadja helyét az észnek.

A nőkről tehát vagy el kell ismerni, hogy morális lények, vagy gyengeségük miatt teljességgel alá kell őket rendelni a férfiak magasabb rendű szellemi képességeinek.

Vizsgáljuk meg ezt a kérdést alaposabban. Rousseau kijelenti, hogy nem szabad megengedni a nőknek, hogy egy percig is függetlennek érezzék magukat. A félelemnek kell irányítani őket, s arra készítenie, hogy a természetes ravaszságukra hagyatkozzanak. Legyenek kacér rabszolgák, a vágy minél vonzóbb tárgyai, minél édesebb társai a férfinek, ha az bármikor pihenni óhajtana. Sőt Rousseau tovább is megy az érvelésben, és azt sugallván, hogy a természet útmutatását követi, azt tanítja, hogy az igazságot és a jellemerőt, minden erény e két sarkalatos feltételét, a nőkben korlátozott mértékben kell kialakítani, mert a nők viselkedésének az engedelmség a sarkalatos pontja, s ezt hajthatatlan szigorúsággal kell beléjük nevelni.¹⁶

Micsoda ostobaság! Mikor jelenik meg már végre egy nagy férfiú, aki elég éles eszű ahhoz, hogy elfújja a ködöt, amely a gőg és érzékiség következtében elfedi a témát? Ha a nők természetük szerint valóban alábbvalóak a férfiaknál, azért még erényeiknek minőségben, ha fokozatában nem is, azonosaknak kell lenniük a férfiakéival, vagy az erény relatív fogalom. Következésképpen viselkedésüket is ugyanazoknak az elveknek kell meghatározniuk és ugyanannak a célnak kell ösztökélnie őket, mint a férfiakat.

A férfiakkal való kapcsolataikban – feleségükként, anyjukként, leányukként – a nők jellemét a szerint lehet megítélni, mennyire tesznek eleget egyszerű családi kötelességeiknek. Fő céljuk azonban képességeik kiteljesítése és a tudatosan erényes élet méltóságának megszerzése kell, hogy legyen. Igyekezhetnek útjukat kellemessé tenni, de a férfiakhoz hasonlóan, egy percig sem szabad elfelejteniük, hogy ebben az életben soha nem tudhatják elérni azt a boldogságot, amely egy halhatatlan lelket kielégít. Ezzel nem akarom egyik nemet sem arra ösztönözni, hogy vesszen bele az absztrakciókba vagy a messze távolba irányuló szemléletbe, s közben a közvetlen közelükben lévő szeretetéről vagy az irántuk való kötelességeiről feledkezzen meg: igazság szerint ezek a kapcsolatok képviselik az egyetlen eszközt, amely megadatott számunkra, hogy segítségével az életünket gyümölcsözően éljük le. Tehát el-

¹⁶ „A nő legelső és legfontosabb tulajdonsága a szelídség. Arra teremtették, hogy olyan tökéletlen lénynek engedelmeskedjék, mint a férfi, aki gyakran csupa bűn, de mindig csupa hiba. Idejekorán meg kell tanulnia, hogy még az igazságtalanságot is elviselje, és tűrje egy férj jogtalanságait zokszó nélkül. Nem a férfi, hanem a maga kedvéért kell szelídek lennie.” ROUSSEAU, *Emil*, 438.

lenkezőleg, a legőszintébben ajánlom mindenkinek figyelmébe a környezetünkben élők szeretetét és az irántuk való kötelességeinket, de szeretnék figyelmeztetni mindenkit, hogy a legnagyobb kielégülést ezek akkor nyújtják, ha valódi, józan fényükben látjuk őket.

Az uralkodó vélemény, miszerint a nő a férfinak lett teremtvé, Mózes költői elbeszéléséből ered; de azok közül, akik egyáltalán komolyan elgondolkodtak a témán, minden valószínűség szerint kevesen vélik úgy, hogy Éva a szó szoros értelmében Ádám egyik bordája volna. Tehát az elképzelés tarthatatlan, ha csak azt nem bizonyítja, hogy a férfiak már az ősidőkben is úgy gondolták, hogy a legkényelmesebb számukra, ha a társaikat maguk alá rendelik, nyakukat igába fogják, hiszen az egész teremtés az ő kényelmükre és örömeikre lett létrehozva.

Remélem, olvasóim nem gondolják, hogy meg szeretném fordítani a dolgok rendjét. Már elismertem, hogy a nemek testfelépítése látszólag arra utal, hogy a gondviselés terve szerint a férfiak nagyobb mértékben részesülnek az erényre való képességből. Együttesen, a nemről mint olyanról beszélek; és én nem látok semmi érvet, mely alátámasztaná, hogy erényeik természete szerint különböznének egymástól. Hogy volna ez lehetséges, ha az erényt egyetlen örökkévaló mérce határozza meg? Épp ezért, ha következetesen akarok érvelni, épp oly határozottan kell állítanom, hogy a két nemnek ugyanazt az egyszerű iránymutatást kell követnie, mint ahogy állítom, hogy van Isten.

Ebből az következik, hogy a ravaszságot nem szabad szembe állítani a bölcsességgel, a hétköznapi feladatokat a kemény erőfeszítéssel, vagy a bárgyú ellágyulást, amit a szelídség névvel szokás felfényezni, a lelkierővel, melyet csak magasztos eszmények tudnak kialakítani bennünk.

Erre majd sokan azt mondják, a nők így nagyrészt elvesztenék sajátos vonzerejüket, s egy jól ismert költőt is idézhetnek, hogy megkérdőjelezzék általános tételemet. Pope ugyanis az egész férfi nem nevében kijelenti:

Ám vad szenvedélyre gyullad szívünk,
Ha olyat tesz a nő, mit gyűlölünk.¹⁷

Hogy ez a kirohanás milyen megvilágításba helyezi a nőket és a férfiakat, annak eldöntését rábízom a szakértőkre. Én csak azt jegyezném meg, hogy nem vagyok képes felfogni, hacsak nem vonjuk kétségbe halhatatlanságukat,

¹⁷ Alexander POPE, *Of the Characters of Women (Moral Essays II. 51–52)*, ford. Kinga WILLIAMS, megjelenés alatt.

miért kell folytonosan lefokozni a nőket azzal, hogy a szerelem vagy a kéj szolgálatába állítják őket.

Tudom, főbenjáró bűnnek számít tiszteletlenül beszélni az érzelmek és kifinomult érzések tárgykörében a szerelemről; de én az igazság egyszerű nyelvén akarok fogalmazni, és inkább olvasóm fejéhez, mint szívéhez akarok szólani. Megpróbálni az ésszel kiűzni a szerelmet a világból olyan volna, mint ha megpróbálnánk Cervantesből kivonni Don Quijotét, s épp oly megcsúfolása lenne a józan észnek. De az nem olyan eszement ötlet, ha megkíséreljük ezt a zabolátlan szenvedélyt megfékezni, és ha bebizonyítjuk, hogy a szerelemnek nincs joga megfosztani trónusától a magasabb rendű erőket, vagy elbitorolni a jogart, melyet mindig az értelemnek kell józanul kézben tartania,

Az ifjúság mindkét nem számára a szerelem időszaka. A gondtalan örömeknek ebben a korszakában azonban fel kell készülni az élet súlyosabb éveire, mikor a gondolkodás átveszi az érzelmek szerepét. Rousseau viszont a nyomában haladó összes férfiszerezővel egyetemben buzgón állítja, hogy a nőnevelés folyamatának egyetlen cél felé kell irányulnia – legyen a kislányokból a férfiak számára tetszetős nő.

Hadd szálljak vitába e vélemény azon képviselőivel, akik kicsit is ismerik az emberi természetet. El tudják képzelni, hogy a házasság megváltoztathatja bárki habitusát? A nő, akit csak arra tanítottak meg, hogy hogyan kell tetszeni a férfiaknak, hamarosan észreveszi, hogy bájai immáron ferde napsugarak, és hogy nyár múltán, a mindennapi együttlétben nem tud már akkora hatást gyakorolni a férjére, mint korábban. Lesz-e benne vajon elég erő, hogy a saját lelkében keressen vigasztalást, hogy igyekezzék eddig elhanyagolt képességeit kibontakoztatni? Nem ésszerűbb feltételezni, hogy megpróbál majd másnak tetszeni, s az érzelmekben, melyeket az új hódítások keltenek, próbál megfélekedezni a megaláztatásról, amelyet szerelme vagy büszkesége volt kénytelen elviselni? Amikor férje már nem érez iránta szerelmet, s ez az idő elkerülhetetlen eljön, az asszony tetszési vágya is vagy alábbhagy, vagy keserűség forrásává válik, s a szerelem, minden szenvedélyek közül a legillékonyabb, vagy féltékenységnak, vagy öntetszergésnek adja át a helyét.

Olyan nőkről beszélek, akiket elveik vagy előítéleteik visszatartanak a szélsőségektől. Az ilyen nők őszinte irtózáttal utasítanak el a gondolatot, hogy titkos szerelmi kapcsolatra lépjenek, de azért igénylik, hogy lovagi hódolat vegye körül őket, hogy elhihessék, férjük szégyenletesen elhanyagolja őket. Képesek hosszú napokon, heteken át álmodozni a rokonlelkek boldogságáról, míg végül az egészségüket aláássa, a kedélyüket megtöri a kielégületlenség. Miért lenne tehát a tetszés művészete olyan hasznos tananyag? Haszna a sze-

relemre korlátozódik. A hűséges feleség és az odaadó anya esetében a tetszés tudománya arra való, hogy élesebb fénybe állítsa a nő erényeit, a férje szeretete pedig, hogy megkönnyítse nehéz feladatait elvégezni, és hogy életét boldogabbá tegye. De akár szereti a férje, akár elhanyagolja, legfőbb törekvésének arra kell irányulnia, hogy tiszteletet vívjon ki maga iránt, s nem szabad, hogy minden boldogságát egy valószínűleg épp olyan gyarló lénytől várja, amilyen ő maga is. [...]

Nem vall következetes gondolkodásra, ha valaki, aki olyan melegen és meggyőzően érvelt a lélek halhatatlansága mellett, ily módon nemmel ruházza fel az értelmet. Milyen gyenge gát azonban az igazság, ha egy hipotézisnek állja az útját! Rousseau nagyra becsülte, szinte imádta az erényt, s mégis megengedte magának, hogy a szerelemben az érzékei vezessék. Képzelete szünet nélkül gyúlékony anyaggal táplálta gyúlékony érzékeit, de hogy eleget tegyen az önzetlenség, a lelkierő és a többi hősi erény iránti tiszteletének, amelyet az olyan lélek, mint az övé képtelen hűvösen csodálni, képes volt kiforgatni egy természeti törvényt, és olyan tanokat terjeszteni, amelyek nemcsak kártékonnyak, de a Legfőbb Bölcsességre nézve becsmérleők is. [...]

Vajon ki tudott még egy olyan fenséges nőalakot megrajzolni, mint Rousseau, bár összességében állandóan lenézéssel beszélt a nőkről?¹⁸ És vajon miért igyekezett annyira? Nyilván, hogy igazolja maga számára is azt a szeretetet, melyet gyengesége és erénye következtében az ostoba Thérèse iránt érzett. Nem tudta a női nem átlagszintjére emelni, ezért a nőket szállította le Thérèse színvonalára. Kényelmes, alázatos társat talált benne, s hiúságában mindent megtett, hogy találjon valami magasabb rendű erényt abban, akit élettársául választott. De vajon élete során és halála után Thérèse viselkedése nem mutatta-e meg egyértelműen, mekkorát tévedett Rousseau, amikor menyei ártatlanságot tulajdonított neki? Szíve keserűségében ő maga is nem panaszkodott-e, hogy amikor testi elgyengültségében már nem tudta nőként kezelni, Thérèse elvesztette minden érdeklődését iránta? Ami természetes is, minthogy olyan kevés érzelmi tapasztalat kötötte őket össze, mi tartotta volna meg Thérèse-t mellette, amikor a szexuális kapcsolat már véget ért? Hogy őrizhette volna meg Rousseau egy olyan nő szeretetét, akinek az érzékenysége csak az egyik nemre irányul, sőt csak egyetlen férfire? Ahhoz ész kell, hogy az érzékenységet az emberiség felé vezető széles csatornába tudjuk terelni. Nagyon sok nő nem elég értelmes ahhoz, hogy egy nőtársához is tudjon érzelmileg kötődni, vagy képes legyen barátságot kialakítani egy férfivel. De a

¹⁸ Wollstonecraft Rousseau *Julie, ou la Nouvelle Héloïse* (1761) című regényének címszerplőjére utal.

nemi identitásból következő gyengeség, aminek következtében egy nő a férfiakra van utalva, hogy fenn tudja magát tartani, valami macskaszerű kötődést alakít ki benne, mely arra készíti, hogy ott doromboljon a férje körül, de dorombolna bárki más körül is, aki táplálja és simogatja.

A férfiak számára pedig általában elég, ha a nő érzelmileg szinte állati szinten az ő személyére korlátozódik. Ha egyszer erényesebbek lesznek, szívesen elbeszélgetnek majd egy jó baráttal a kandalló mellett, miután a szeretőjük utáni vágyuk kielégült.

WOLLSTONECRAFT, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman, with Strictures on Political and Moral Subjects, An Authoritative Text-Backgrounds and Contexts-Criticism*, szerkesztette Deidre Shauna LYNCH. A Norton Critical Edition. New York–London: W. W. Norton & Company, 2009².

Fordította: Péter Ágnes

HELIKON